

УДК 347.7

Оксана Топчій,
кандидат педагогічних наук

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА НЕПОВНОЛІТНІХ КРІЗЬ ПРИЗМУ КОМПАРАТИВНОГО ПРАВОЗНАВСТВА

Компаративне правознавство має широкий спектр дослідження, до якого є підстави вносити й питання інформаційної безпеки неповнолітніх. Методика дослідження передбачає розмежування інтегральної й диференціальної сфери, що здійснюється на підставі контрастивного аналізу. Суттєву увагу автор приділяє визначенню тих аспектів проблеми, які є перспективними надалі. На прикладі проекту «Саморегуляція і співрегуляція: світовий досвід» демонструються новітні тенденції у дослідженні інформаційної безпеки неповнолітніх.

Ключові слова: інформаційна безпека неповнолітніх, компаративне правознавство, юридична компаративістика, адаптація міжнародного досвіду, контрастивний аналіз.

Постановка проблеми. Цивілізаційний вибір України щодо європейської інтеграції з-поміж багатьох напрямів діяльності викликав необхідність модернізації чинного законодавства, приведення його у відповідність до норм світової практики. З урахуванням наднаціонального характеру проблеми інформаційної безпеки неповнолітніх (ІБН) значною мірою актуалізувалося дослідження досвіду в цій галузі інших країн з подальшою його адаптацією до специфіки й правових традицій нашої держави.

Аналіз публікацій. Компаративне (порівняльне) правознавство все більше набуває ознак самостійної науки в межах права. Методологічні засади компаративістики у сфері права, прагматичні аспекти порівняльного аналізу з проєкцією на правотворчість і правозастосування знаходять втілення у працях таких науковців, як А.І. Дмитрієв, І.М. Жаровська, О.В. Зайчук, В.С. Канцір, О.Л. Копиленко, О.В. Кресін, О.М. Лисенко, Д.В. Лук'янов, Л.А. Луць, Н.М. Оніщенко, С.П. Погребняк, О.Д. Тихомиров, В.Д. Ткаченко, О.І. Харитонova та інші. У сегменті інформаційної безпеки в контексті співставлення вітчизняного й закордонного законодавства заслуговують на увагу наукові розвідки І. Забари щодо розвитку правового регулювання інформаційної безпеки в Європейському Союзі [1]; О.М. Кіселевич-Чорнойван щодо проблеми визначення понять інформаційної безпеки та міжнародної інформаційної безпеки [2]; В.С. Цимбалюка з питань гармонізації міжнародного і національного інформаційного права [3]. Окремі аспекти ІБН в руслі компаративного правознавства висвітлені у статтях О.А. Веденєвої щодо досвіду Європейського Союзу з нормативно-забезпечення інформаційної безпеки дітей

в мережі Інтернет [4]; В.В. Куницького щодо узагальнення українського й міжнародного досвіду із захисту неповнолітніх в інформаційному просторі як об'єкту гуманітарної експертизи [5]

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз досліджень українських вчених в галузі порівняльно-правових аспектів інформаційної безпеки дозволяє констатувати, що ця проблематика не залишається поза увагою науковців. Разом з тим, ще належить перейти від описового до системного бачення ІБН, співвіднести можливості застосування інституційно-діяльничого підходу в компаративістиці інформаційної безпеки з нормами різних правових сімей.

Виходячи із зазначеного, **мета** статті полягає у створенні засад для формування цілісної концепції стану і перспектив нормативно-правового забезпечення ІБН у парадигмі компаративного правознавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Порівняння, як одна з основних базових логічних операцій, з давніх-давен використовувалася людством задля створення наукової картини світу, пізнання й удосконалення механізмів управління й правового регулювання соціальних відносин на кожному етапі розвитку держави. Саме завдяки порівнянню з'явилися закони Соломона, Закони XII таблиць. Інституціоналізації компаративного правознавства як окремої галузі науки сприяли праці Ш. Монтеск'є, Ф. Бекона, Г. Лейбніца. Надалі, впродовж XIX і до середини XX ст., вченими у цій галузі знань деталізувалися методики, принципи, правила порівняння правових норм, розроблялися методологічні засади компаративістики у сфері права. Її методологічний потенціал не тільки не вичерпується,

а й постійно набуває нового забарвлення, що зумовлюється загальноісторичним розвитком світової спільноти, науково-технічним прогресом. На тлі інтернаціонального плюралізму у розумінні концептуальних засад юридичної компаративістики протягом усього часу її існування як окремої галузі знань в науці констатується різноманітність поглядів на її цілі, структуру, функції, розстановку пріоритетів тощо.

На сучасному етапі розвитку порівняльного правознавства, як зазначає О.Д. Тихомиров, принципи, ідеали та правила, які існували у попередні епохи, «втратили свою загальність для компаративних досліджень, що проводяться, регламентують лише частину з них, а загальним став ідеал порівняльного дослідження, що передбачає вихід у соціальну сферу, зв'язок правового і соціального регулювання в контексті культури» [6, с. 231]. Дане спостереження є вкрай важливим з позицій прагматизації науки, в тому числі інформаційного права.

На відміну від інших галузей, інформаційне право з огляду на глобалізаційні процеси, широке розповсюдження інформаційно-комунікативних технологій, впровадженню у всі сфери діяльності Інтернет має усі підстави для визнання його ядерної частини сучасним наднаціональним утворенням, що інтегрується з міжнародними правовими нормами. Спільність прикладних проблем, які підлягають правовому регулюванню у сфері інформаційних правовідносин, в тому числі щодо забезпечення інформаційної безпеки неповнолітніх, потребують не тільки їх наукового осмислення, а й чітко визначеної регламентації взаємодії на рівні окремих держав і на рівні міжнародних організацій.

Однією з найважливіших методологічних засад компаративного правознавства є визначення перспектив наукового дослідження, виявлення найбільш актуальних питань, які мають бути розглянуті з метою подальшого розвитку національної правової системи. У зв'язку з цим ми пропонуємо ввести до наукового обігу перелік тем актуальних порівняльно-правових розвідок щодо інформаційної безпеки неповнолітніх. На наш погляд, мають актуалізуватися дослідження щодо таких аспектів, як:

- семантичне поле поняття ІБН у різних правових сім'ях, його спільні та диференційні ознаки;
- формування державної та міждержавної інформаційної політики в сегменті інформаційної безпеки неповнолітніх;
- вплив на ІБН звичаєвого права, культурних традицій окремих народів;
- врахування у процесі забезпечення ІБН ментальності й традицій різних народів у

мультикультурному середовищі багатонаціональної держави;

- шляхи винаходу балансу між правом дитини на інформацію, на безпечне інформаційне середовище та інтересами суспільства і держави щодо забезпечення неповнолітнього від інформаційних загроз;
- визначення повноважень органів державної влади загальної і спеціальної компетенції, органів місцевого самоврядування, ролі неурядових організацій щодо забезпечення ІБН;
- способи врегулювання бізнес-інтересів виробників інформаційної продукції (включаючи не тільки аудіовізуальну продукцію, а й комп'ютерні ігри), володільців інформації, власників інформаційних ресурсів, провайдерів із потребами суспільства, сім'ї, окремої особистості щодо ІБН;
- адміністративно-правові засоби вирішення спорів між учасниками інформаційних правовідносин у конфліктних ситуаціях;
- діяльність державних регуляторів інформаційної продукції щодо забезпечення ІБН: повноваження, способи моніторингу, підстави вжиття обмежень і санкцій;
- винахід балансу між державним регулюванням і саморегулюванням діяльності медіагруп та виробників інформаційної продукції щодо дотримання етичних норм, забезпечення неповнолітніх від шкідливої для них інформації;
- перспективні світові моделі саморегуляції і співрегуляції діяльності медіагруп щодо дотримання етичних норм, неприпущення фактів порушення ІБН;
- адміністративно-правові засади здійснення медіа-просвіти серед молоді вікової категорії від 14 до 18 років;
- практика адміністративної деліктності щодо неповнолітніх в інформаційній сфері;
- організаційно-правові підстави проведення експертизи (в тому числі передедіфінної) інформаційної продукції, критеріїв оцінки контенту;
- адміністративні засоби профілактики інформаційного насильства;
- правові засади нейтралізації негативного впливу шкідливої для неповнолітнього інформації;
- нормативні підстави роботи зі скаргами щодо порушення ІБН;
- правовий порядок закріплення елементів знакової системи (так званих іконічних знаків-пиктограм, знаків-символів), які є своєрідними маркерами інформаційних продуктів і слугують сигналом для батьків, вчителів про наявність у контенті сцен насильства, зловживання алкоголем, нецензурної лайки тощо;
- критерії ефективності діяльності органів державної влади загальної і спеціальної компетенції щодо забезпечення ІБН;

– шляхи адаптації до умов України досвіду інших країн з врегулювання правового забезпечення ІБН, гармонізації вітчизняного законодавства з міжнародно-правовими документами.

Безумовно, цей перелік не можна вважати вичерпним, проте навіть те, що нами окреслено, може стати темами окремих досліджень. До того ж науковець, насамперед, має керуватися принципами повноти й об'єктивності опису; однорівневості об'єктів, що співставляються; неупередженості й безоцінковості; багатофакторності; системності й структуралізму.

Інтегральними засадами у забезпеченні ІБН в абсолютній більшості держав-учасниць Європейського Союзу є міжнародно-правові документи, зокрема Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 р. [7], Комюніке комісії Європарламенту про права дитини від 15.02.2011 [8]; Комюніке Європарламенту щодо стратегія з поліпшення Інтернет для дітей [9]; Глобальній стратегії «Європа 2020» [10].

Доволі перспективним, з позицій науки, є контрастивний аналіз, який базується на дослідженні відмінностей у нормативно-правовій базі різних держав з питань забезпечення інформаційної безпеки неповнолітніх. За такого аналізу актуалізуються нові можливості для України, виникає шанс скористатися апробованим досвідом інших країн, безумовно, з адаптацією до наших умов.

Як позитивний приклад застосування компаративістики із елементами контрастивного аналізу у дослідженнях із забезпечення ІБН доречним буде звернутися до матеріалів проекту «Саморегуляція і співрегуляція: світовий досвід», що здійснювався в Україні протягом 2017 року за підтримки Ради Європи громадською організацією «Детектор медіа» спільно з НАМ і StarlightMedia [11]. В ході реалізації вказаного проекту його учасниками було досліджено досвід діяльності медіагруп Франції, Нідерландів, Великої Британії, Канади, Австрії, Німеччини, Австралії та Швеції щодо дотримання норм професійної етики в рекламі, регулювання контенту на радіо і телебаченні з метою створення безпечного для неповнолітніх інформаційного середовища без втручання державного регулятора. Пояснюючи ключову термінологію проекту, виконавча директорка НАМ Катерина М'ясникова, зазначає, що «співрегулювання – це нова еволюційна форма, яка виникла на межі державного регулювання й саморегулювання. Саморегулювання – це система, в межах якої спільнота самотужки напрацьовує для себе етичні норми й декларує їхнє дотримання» [12]. Це означає, що взаємовідносини державного регулятора і мовника, які базуються на дотриманні закону шляхом примусу, зокрема накладання штрафів, вве-

дення санкцій, отримання попереджень, далеко не завжди є ефективними, оскільки тяжіють до авторитаризму і цензури. Узагальнення результатів проекту за досвідом восьми провідних держав демонструє, що перспективи демократизації суспільства полягають у поєднанні норм законів і корпоративних етичних норм, що реалізується через співрегулювання. Тож у моделі співрегулювання державний регулятор вирішує питання, чи є порушення правил або етичного кодексу в діяльності медіа, не самотужки, а за участі незаангажованих експертів, яким довіряють обидві сторони. По суті, взаємовідносини між регулятором і мовником стають партнерськими, адже, як зазначається в матеріалах проекту, вони, з одного боку «перебувають у постійній взаємодії і враховують цілі та проблеми один одного, а з іншого – залишаються на рівновіддаленій відстані від експертного органу задля забезпечення його незалежності та компетентності» [12]. У такий спосіб відбувається поєднання державного регулювання із саморегулюванням.

Показовим є також той факт, що у шести державах з восьми досліджуваних, ініціатором створення органу само- і співрегулювання була індустрія, у двох – держава спільно з індустрією. Водночас у загальній тематиці діяльності 40% складала питання захисту неповнолітніх, 20% – межі сцен насильства, дозволених для показу в новинах і кіно. Даний показник може слугувати орієнтиром для української практики.

Другий етап проекту в Україні передбачає проведення експерименту, після чого виникатимуть підстави вносити співрегулювання як новітній адміністративно-правовий механізм до Закону України «Про аудіовізуальні послуги».

З позицій юридичної науки, даний проект є симптоматичним з ряду причин.

1. Він засвідчив, що ініціювати компаративні дослідження у сфері інформаційної безпеки неповнолітніх можуть не лише вчені, а й інститути громадянського суспільства, що є свідченням їх становлення в Україні.

2. Матеріалами для наукової обробки можуть ставати не тільки тексти зарубіжних нормативно-правових актів, а й узагальнення журналістами практики взаємодії органів державної влади з медіаструктурами, що для правознавця є результатом опосередкованого спостереження.

3. Крос-наукове дослідження може здійснюватися не лише на основі порівняння правових норм нашої держави із нормами окремої іншої, але й з широким діапазоном значної кількості країн, що дозволяє комплексно вивчити інваріанти й обрати ті, що є найбільш прийнятними для України. Наприклад, у Франції накопичений значний досвід

аналізу можливого впливу контенту реклами на неповнолітнього глядача із дієвим механізмом притягнення до відповідальності порушників етики; у Нідерландах існують методики визначення градації інформаційної продукції відносно вікової категорії її споживачів з числа неповнолітніх; у Швеції понад сто років ефективно працює модель саморегулювання ЗМІ, за якої без посягання на свободу слова неповнолітні залишаються у стані інформаційної безпеки; досвід Канади й Німеччини демонструє приклади вдалого співрегулювання державного регулятора і медіаіндустрії.

4. Географія проекту, включення до нього Канади і Австралії, засвідчили, що вчені під час проведення порівняльно-правових досліджень не повинні обмежуватися лише ідеями евроцентризму. У питаннях адміністративно-правових засад забезпечення ІБН Україна має не обминати увагою норми, що функціонують у країнах Сходу (зокрема, Японії, Китаю, Азії, Південної Америки тощо).

5. Для України важливим є досвід не тільки держав з усталеною демократією й багатовіковими традиціями права, а й тих країн, які ще донедавна входили до соціалістичного табору і зуміли переорієнтуватися в умовах пострадянського простору на новітні моделі.

6. Емпіричний матеріал, зібраний під час реалізації проекту, ще раз засвідчив, що ідеальної моделі, яка б цілком вписувалася в умови України і могла б бути повністю запозичена, не існує. Виникає необхідність конструювання своєї власної сучасної моделі, яка б на підставі ретельного вивчення особливостей закордонного досвіду, з урахуванням усіх особливостей, традицій, усталеної української правової системи, могла б дієво функціонувати під час забезпечення ІБН.

7. Об'єктивність компаративного аналізу дозволяє позбавитися від надлишкової ідеалізації досвіду зарубіжних країн, адже і там виявляються випадки неузгодженості окремих національних норм із міжнародним законодавством, зокрема з правом Європейського Союзу, наявність прогалін у нормативно-правовій базі, відставання від темпу прогресу й слабкість науково-практичної потенції у передбаченні, чим ще можуть скористатися правопорушники, реалізуючи загрози ІБН.

Висновки.

Удосконалення процесів забезпечення інформаційної безпеки неповнолітніх неможливо без врахування досвіду інших країн. Проте сама процедура збирання, обробки, аналізу даних, вироблення пропозицій щодо можливостей адаптації закордонного досвіду, шляхів удосконалення чинного законодавства й проектування нових нормативно-правових доку-

ментів у напрямі поліпшення процесів забезпечення ІБН є прерогативою науки, зокрема компаративного правознавства. Багатогранність проблеми дає усі підстави вважати, що даний напрям є одним з найперспективніших у дослідженнях в галузі інформаційного права.

Список використаних джерел:

1. Забара І. Розвиток правового регулювання інформаційної безпеки в Європейському Союзі. Право України. 2012. № 7. С. 106–117.

2. Кісілевич-Чорноivan О.М. Інформаційна безпека та міжнародна інформаційна безпека: проблема визначення понять. Юриспруденція: теорія і практика. 2009. № 8. С. 11–18.

3. Цимбалюк В.С. Проблеми державної інформаційної політики: гармонізація міжнародного і національного інформаційного права. В.С. Цимбалюк Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. К.: НТТУ «КПІ», 2001. № 4. С. 10–18.

4. O. Vedenieva. Regulatory support of children's safety on the Internet: experience of the European Union URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/UV/article/view/8419/10234>.

5. Куницький В.В. Захист неповнолітніх в інформаційному просторі як об'єкт гуманітарної експертизи: український та зарубіжний досвід URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Kunitskiy.pdf>.

6. Тихомиров А.Д. Юридическая компаративистика: философские, теоретические и методологические проблемы. К.: Знание, 2005. 334 с.

7. Декларація прав дитини. Прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_384.

8. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - An EU agenda for the rights of the child, - Brussels. URL: http://ec.europa.eu/justice/policies/children/docs/com_2011_60_en.pdf.

9. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - European Strategy for a Better Internet for Children, 196 final Brussels. URL: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CO M:2012:0196:FIN:EN:PDF>.

10. Europe 2020 Official EU Site. URL: http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm.

11. Захист неповнолітніх від шкідливого контенту: досвід Нідерландів. URL: <http://detector.media/infospace/article/123248/2017-02-16-zakhist-nepovnolitnikh-vid-shkidlivogo-kontentu-dosvid-niderlandiv/>.

12. Само- і співрегуляція медіа: підсумки аналізу у восьми країнах. URL: <http://detector.media/infospace/article/125231/2017-04-19-samo-i-spivregulyatsiya-media-pidsumki-analizu-u-vosmi-krainakh/>.

Компаративное правоведение имеет широкий спектр исследования, в который есть основания вносить и вопросы информационной безопасности несовершеннолетних. Методика исследования предусматривает разграничение интегральной и дифференциальной сферы, осуществляемое на основании контрастного анализа. Значительное внимание автор уделяет определению тех аспектов проблемы, которые являются перспективными в дальнейшем. На примере проекта «Саморегуляция и сорегуляция: мировой опыт» демонстрируются новейшие тенденции в исследовании информационной безопасности несовершеннолетних.

Ключевые слова: информационная безопасность несовершеннолетних, компаративное правоведение, юридическая компаративистика, адаптация международного опыта, контрастный анализ.

Comparative jurisprudence has a wide range of research, to which there are bases to introduce and issues of information security of minors. The globalization of information and communication space determines the common problem of protecting adolescents from information threats in all countries of the world. The integral sphere in the field of law in most countries of the world is United Nations Convention on the Rights of the Child (UNCRC). The countries of the European Union are guided by such regulatory acts as a EU agenda for the rights of the child, Digital Agenda for Europe, European Strategy for a Better Internet for Children and others. The study of the spheres of legal differentiation takes place based on contrastive analysis. The author pays much attention to identifying those aspects of the problem that are promising for further study and preparation of proposals for improving the norms of the current legislation of Ukraine.

Key words: information safety of minors, comparative jurisprudence, adaptation of international experience, contrast analysis.

